

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Історичний факультет
Кафедра історії України

Дипломна робота
Магістра

МОЛОДІЖНЕ КРИЛО УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО РУХУ ТА ЙОГО ДІЯЛЬНІСТЬ НА ТЕРИТОРІЇ ПОДІЛЛЯ

Виконав:
студент II курсу О. С “Магістр”
IstAb1-M16z групи
напряму підготовки 032 “Історія та археологія”
заочної форми навчання
Ярич Володимир Петрович

Науковий керівник:
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії України
Філінюк Анатолій Григорович

Рецензент:
доктор історичних наук, професор,
кафедри всесвітньої історії України
Баженов Лев Васильович

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
Розділ I. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА	
ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ	7
1.1 Огляд наукової літератури теми	7
1.2 Джерельна основа проблеми	17
1.3 Принципи та методи дослідження	32
Розділ II. РОЗВИТОК САМОСТІЙНИЦЬКО-ДЕРЖАВНОГО	
РУХУ НА ПОДІЛЛІ В ПІСЛЯВОЄННІ РОКИ.....	..36
2.1 Суспільно-політичне становище в Україні після закінчення Другої світової війни	36
2.2 Активізація української визвольної боротьби в Подільському краї	46
2.3 Особливості націоналістичного підпілля подолян в умовах наступу тоталітарного режиму	54
Розділ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ПОДІЛЬСЬКИХ МОЛОДІЖНИХ	
ГРУП ОУН ЗА ІДЕЮ УКРАЇНСЬКОЇ НЕЗАЛЕЖНОСТІ В	
ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	67
3.1 Участь подільських підпільників у реалізації ідейно-політичної стратегії ОУН	67
3.2 Молоді націоналістичні осередки Поділля в терористичних операціях	79
3.3 Молодіжний самостійницький рух краю в особах	85
Розділ IV. ЛІКВІДАЦІЯ ПРОВОДУ ТА ОСНОВНИХ	
СИЛ МОЛОДИХ НАЦІОНАЛІСТІВ ПОДІЛЛЯ	95
4.1 Наростання протистояння подільських націоналістів	

і партійних, радянських і силових органів	95
4.2 Розгром націоналістичного підпілля на Поділлі на початку 50-х рр.	99
4.3 Бойові втрати учасників визвольних змагань на Поділлі в 1946–1952 рр.	106
ВИСНОВКИ.....	..111
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ	114
ДОДАТКИ	129

ВСТУП

Актуальність дослідження. Обрана нами тема особливо актуалізована на сучасному етапі. Революція Гідності, Анексія Росією в 2014 р. Криму і розв'язання нею війни на сході України, з одного боку, стали серйозним викликом для нашої держави і українського суспільства як життєспроможного організму до опору від підступного ворога та зупинки його агресії завдяки блискуче швидкому відновленні своєї оборонної здатності через звитягу десятків тисяч добровольців, волонтерів, їх всенародну підтримку і мільйонні кошти звичайних людей; з іншого – майже чотирирічна війна, яку нав'язала Україні Росія, дедалі більше переконує в необхідності осмислення та глибшого розуміння традицій і бойового духу наших предків – полководців і звичайних українських вояків, які безстрашно боронили свою землю та волю від ворогів упродовж тисячі років. Особливе місце в цьому контексті посідає український незалежницький рух періоду Другої світової війни та післявоєнних років, чільне місце в якому належало молоді. Вивчення проблеми молодіжного націоналістичного підпілля на Поділлі, як і в усій Україні підсилюється ще й тими процесами, які відбуваються в Республіці Польща з прийняттям закону про Інститут національної пам'яті.

Як відомо, тривалий час проблема національно-визвольної боротьби українського народу була під забороною. Тому в 50–80-х рр. минулого століття її вивчали представники української діаспори, більшість із яких брала в ній безпосередню участь. За роки державної незалежності України чимало зроблено зусиллями вітчизняних істориків. Однак ця тема залишається і досі всебічно недослідженою. Поки що відсутні спеціальні дослідження про національний рух опору на Поділлі загалом, і про його молодіжне крило.

Об'єктом дослідження обрано український національно-визвольний рух на теренах Поділля в 1948–1953 рр.

Предметом нашого дослідження визначено процес становлення, діяльність і знищення внутрішніми військами та органами держбезпеки УРСР молодіжного крила Організації Українських Націоналістів у Подільському краї.

Хронологічні межі охоплюють період із 1948 по 1953 рр. Нижня хронологічна межа дослідження обумовлена появою молодіжної групи ОУН на Поділлі, а верхня межа пов'язана з її розгромом органами НКВД.

Географічні межі охоплюють територію етнічного Поділля. Тепер це – половина Хмельницької (від річки Бужок на південь), вся Вінницька, південно-західна частина Тернопільської і північна частина Одеської областей.

Мета дослідження полягає в розкритті на основі аналізу залучених у дослідження архівних джерел, опублікованих документів і матеріалів, наукових праць і краєзнавчих розвідок місця і ролі молодіжних структур українських націоналістів на території Поділля.

Розв'язання поставленої мети вимагає вирішення таких **дослідницьких завдань**:

- навести класифікацію архівів України про діяльність ОУН–УПА;
- схарактеризувати наукову літературу із зазначеної проблематики;
- проаналізувати документи та матеріали архівів Служби Безпеки України;
- висвітлити комплекс опублікованих джерел з цієї тематики;

Методологія дослідження ґрунтується на загальнонаукових принципах історичного аналізу складної проблеми, пов'язаної із розвитком тероризму в Україні. Використовувалися методи аналізу джерел та літератури про тероризм в Україні, метод структурного вивчення специфіки діяльності терористичних організацій.

Апробація роботи. Результати дослідження теми були реалізовані в доповіді на звітній науковій конференції студентів і магістрантів університету за підсумками науково-дослідної роботи в поточному

навчальному році 11 квітня 2017 р. Разом з тим, опублікованою є розвідка, яка стосується теми джерелознавчого та історіографічного аспекту Женишківської молодіжної групи.

Практичне значення: результати цього дослідження можуть бути використані під час підготовки до уроків всесвітньої історії у середній школі та в ході підготовки до занять архівознавства чи історії України.

Структура роботи визначається метою та завданнями дослідження. Вона складається з вступу, чотирьох розділів, поділених на дванадцять підрозділів, прикінцевих висновків, списку використаних джерел і літератури та додатків.

ВИСНОВКИ

Національно-визвольний рух 1940–1950-х рр. розгорнув широкомасштабну боротьбу за українську державну ідею та торкнувся ледь не кожного свідомого українця. Зважаючи на масштаби підпілля, в архівних установах зберігається величезна маса джерел, які навіть зі здобуттям незалежності України в силу певних суб'єктивних причин, залишалися недоступними для науковців і широкого кола населення. Цю проблему розпочали вирішувати з прийняттям закону України “Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років”. Завдяки цьому зусиллями багатьох професійних істориків і краєзнавців відновлюється крок за кроком історична правда й відкриваються все нові епізоди забороненої для наукових студій тематики про національний рух опору. Актуальними для дослідження стали нерозвідані та неосмислені на сучасній теоретико-методологічній основі раніше теми. До таких проблем відноситься і визвольна боротьба в Подільському краї.

Науковий аналіз цієї тематики знаходиться на досить низькому рівні, що абсолютно не відображає ті масштаби боротьби подолян, які були присутні у 1940–1950-х рр. Окремим нерозвіданим питанням українського підпільного руху в краї є діяльність його молодіжне крило. Це в свою чергу спонукало автора для даного наукового дослідження.

У нашому науковому проекті важливо було комплексно показати суспільно – політичне становище в Україні після закінчення Другої світової війни, наголосивши на тоталітарній владі радянської системи. Даний фактор є одним із причин активізації української визвольної боротьби, яка продовжувалася після фіаско Української революції 1917–1921 рр. В історичному просторі з кожним днем збільшуються наукові розвідки присвячені темі боротьби українських націоналістів на території центрально-східних та південних областей України, які розвінчують створений

більшовиками міф про регіональність визвольного руху. В цій боротьбі важливе місце займала Кам'янець-Подільська область, яка слугувала своєрідним мостом для похідних груп УПА за Збруч.

Одним із завдань у своїй боротьбі, українські націоналісти вважали мобілізацію юнацтва до лав підпілля. Як засвідчують документи, між ОУН та комсомолом відбувалась запекла боротьба за молодь, за свідомість підростаючого покоління. Як виянилось у ході дослідження, на вибір юнацтва впливала і сама політика радянської влади, яка була тоталітарною та репресивною за своїм характером. Актуально зазначити, що важливим фактором при вступі молодіжних груп в ОУН, були ті патріотичні настрої, які панували в їхньому середовищі.

Наявність молодіжного крила в складі українського національного руху опору відіграла істотну роль, адже в ньому молодь складала від 60 до 80 %. До того ж, молоді підпільники здобувала ціною свого життя бойовий та організаторський досвід, були хорошими агітаторами і пропагандистами, брали участь у самих відповідальних операціях. Основною для них була не боротьба зі зброєю в руках, не організація терористичних акцій, як це було прийнято у радянській літературі, а робота в масах, завоювання на мирному фронті. Їх найвищими цінностями були боротьба за добро, справедливість, демократію, рівність на своїй землі, за національну культуру, мову та Українську самостійну, незалежну державу. За таку перспективу в перших рядах йшла молодь, у тому числі студенти.

Звісно, національно-визвольна боротьба в Україні загалом і на Поділлі, зокрема, не була такою масштабною як під час Другої світової війни. На жаль, вона не мала жодної міжнародної підтримки. Українським підпільникам довелось воювати один на один із багатократно переважаючим у живій силі, зброї і техніці ворогом, що, зрештою, мало своїм наслідком важкі втрати. Центральною групою, яку ми виділили, була молодіжна організація с. Женишківці, Віньковецького району Кам'янець-Подільської області, створена самих школярів без жодного втручання упівців. За три роки

свого існування її члени переважно проводили пропагандистську й агентурну роботу, а її лідер – Віталій Мельник (“Орлич”) лише наприкінці перейшов на нелегальне становище. Подібну діяльність вели інші молодіжні групи та індивідуальні симпатички ОУН. Підпілля доводилося пристосовуватися до гібридних методів каральної системи і постійно реформуватися й боротися до кінця, не зважаючи на дедалі більші випробування, жертви та втрати.

Нам вдалось з’ясувати на численних джерелах, що розгром українського визвольного руху на Поділлі стався не відразу після закінчення війни, а на початку 1950-х рр. Саме в 1951–1953 рр. шляхом агентурних ігор силовим органам партійно-радянського режиму вдалося захопити живими багатьох керівників повстанців. Відтак, катастрофічні наслідки мало захоплення 8 лютого 1951 р. в м. Вінниця керівника Вінницького окружного проводу Йосипа Демчука (“Лугового”). В процесі незліченних допитів органам держбезпеки УРСР стало відомо про членів проводу, конспіративні квартири та мережу агентурних зв’язків, чим негайно й скористалися емведисти. За 1951 р. були ліквідовані молодіжні організації, а їхні члени і керівники були заарештовані та фізично знищені. Зокрема, Віталій Мельник, не бажаючи потрапити ворогам, застрелився біля с. Ожигівка на Київщині.

Дослідження української національно-визвольної боротьби повоєнного десятиліття, окрім наукового, має винятково важливе національне значення, особливо в умовах брутално розв’язаної Російською Федерацією війни проти України. Адже агресор, який донедавна позиціонував себе в якості “брата”, у цій війні, яку справедливо назвали “гібридною”, спрямував на реалізацію імперських прагнень не тільки численні війська, найновіші види зброї і засоби знищення національно свідомих українців, а й засоби масової інформації, надзвичайно потужний комплекс пропаганди та перекручує історію для легітимізації свого вторгнення на територію України. Аксіомою є те, що дослідження власної історії напряду взаємопов’язане з розвитком Української держави та її національною безпекою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

I. Неопубліковані документи і матеріали

Галузевий державний архів Служби безпеки України

Фонд 2

Оп. 31.

1. Спр. 2. Дані про стан боротьби з оунівським підпіллям в Західній Україні. 28 арк.

Оп. 49.

2. Спр. 3. Т. 3. Рекомендації щодо боротьби проти бандитських груп. 1 арк.

Фонд 5

Оп. 49.

3. Спр. 44374. Т. 1. Листівки контрреволюційного змісту. 1 Арк.

4. Спр. 67580. Т. 2. Листівки контрреволюційного змісту. 2 Арк.

Фонд 5

5. Спр. 67825. Т. 1: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 310 арк.

6. Спр. 67825. Т. 2: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича), 316 арк.

7. Спр. 67825. Т. 3 (Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 327 арк.

8. Спр. 67825. Т. 4: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 332 арк.

9. Спр. 67825. Т. 5: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 356 арк.

10. Спр. 67825. Т. 6: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 334 арк.
11. Спр. 67825. Т. 7: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 321 арк.
12. Спр. 67825. Т. 8: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 330 арк.
13. Спр. 67825. Т. 8: Особова справа Демчука Йосипа Васильовича. 311 арк.
14. Спр. 72429 фп. Т. 1: Особова справа Сосни Аліси Яківної. 351 арк.

Фонд 13

15. Спр. 372. Т. 1. Схема наявності Оунівського підпілля на території Київської області. 1 Арк.
16. Спр. 372. Т. 2: Особова справа Галаси Василя Михайловича. 186 арк.
17. Спр. 372. Т. 8. Схема організаційної побудови центрального проводу ОУН. 1 Арк.
18. Спр. 372. Т. 16: Особова справа Охримовича Василя Остаповича. 293 арк.
19. Спр. 372. Т. 54: Особова справа Кука Василя Степановича. 322 арк.
20. Спр. 376. Т. 41. Листівка ОУН – Звернення до української молоді. 1 Арк.
21. Спр. 376. Т. 43. Пропагандивна листівка. До української молоді. 1 Арк.
22. Спр. 376. Т. 65. Українські юнаки! Заклик до українських юнаків саботувати більшовицькі постанови. 1 Арк.

Фонд 16

23. Спр. 11780. Т. 2. Спецповідомлення начальника управління МДБ по Кам'янець – Подільській області полковника Руденка міністра державної безпеки УРСР генерал – лейтенанту Ковальчуку. 11 Арк.
- Архів управління Служби безпеки України в Хмельницькій області**

Фонд 6

24. Спр. 1434. Т. 1: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 351 арк.
25. Спр. 1434. Т. 2: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 346 арк.
26. Спр. 1434. Т. 3: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 323 арк.
27. Спр. 1434. Т. 4: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 336 арк.
28. Спр. 1434. Т. 5: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 324 арк.
29. Спр. 1434. Т. 6: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 341 арк.
30. Спр. 1434. Т. 7: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 322 арк.
31. Спр. 1434. Т. 8: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 336 арк.
32. Спр. 1434. Т. 9: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 344 арк.
33. Спр. 1434. Т. 10: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 329 арк.
34. Спр. 1434. Т. 11: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 297 арк.
35. Спр. 1434. Т. 12: Особова справа Мартюка Хоми Васильовича. 314 арк.
36. Спр. 11814: Особова справа Герасеменюка Михайла Юхимовича. 325 арк.
37. Спр. 11873: Особова справа Лозинського Михайла Михайловича. 318 арк.

Фонд 7

38. Спр. 28244: Особова справа Щура Олександра Юрійовича. 341 арк.

39. Спр. П – 28729: Особова справа Бучка Миколи Вікторовича. 323 арк.

Архів Центру досліджень визвольного руху

Ф. 9. Т. 47.

40. Спр. 350601. Листівка ОУН «Юначе! Дівчино» із настанови у випадку відправки на примусові роботи в Донбас. 2 Арк.

Поточний архів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Фонд Р.–302

Оп. 7-ос

41. Спр. 1169 Особова справа Мельника Віталія Григоровича 13.06. 1949 – 2.10. 1950, 10 арк.

II. Опубліковані джерела

42. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 3: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ-Торонто, 2001. 648 с.

43. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 4: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП (б) У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ 1943–1959. Кн. 1: 1943–1945 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ – Торонто, 2002. 594 с.

44. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 5: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП (б) У, обкомів партії, НКВС-МВС, МДБ–КДБ 1943–1959. Кн. 2: 1946–1947 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ – Торонто, 2002. 568 с.

45. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 6: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП(б)У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ 1948. Кн. 3: 1948 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ – Торонто, 2003. 508 с.

46. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 7: Боротьба проти УПА і націоналістичного підпілля: інформаційні документи ЦК КП (б) У, обкомів партії, НКВС–МВС, МДБ–КДБ 1949–1959. Кн. 4: 1949–1959 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ – Торонто, 2003. 711 с.

47. Бібліографія Польсько-українські стосунки в 1942–1947 роках у документах ОУН та УПА: у 2 т. Т. 2: Війна під час війни. 1945–1947 /відп. ред. та упоряд. В. М. В’ятрович; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка; Центр досліджень визвольного руху. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. 576 с.

48. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 12: Воєнна округа УПА “Буг”. Документи і матеріали. 1943–1952. Кн. 1 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ-Торонто, 2009. 790 с.

49. Бібліографія Літопис УПА. Нова серія. Т. 13: Воєнна округа УПА “Буг”. Документи і матеріали. 1943–1952. Кн. 2 / Ін-т української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України; Вид-во “Літопис УПА” та ін. Київ – Торонто, 2009. 1224 с.

50. Боротьба УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959: Документи і матеріали. Літописи УПА. Т. 3 /упоряд.: О. Вовк, І. Павленко, Ю. Черненко. Київ – Торонто, 2002. 647 с.

51. Боротьба УПА і націоналістичного підпілля: директивні документи ЦК Компартії України 1943–1959: Документи і матеріали. Літописи УПА. Т.

4 /упоряд.: А. Кентій, В. Лозинський, І. Павленко. Київ – Торонто, 2002. 595 с.

52. **Волинь**, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946. Документи і матеріали. Збірник містить документи керівництва УПА–Північ і УПА–Південь, Краєвого проводу ОУН ПЗУЗ і НВРО та груп (Воєнних Округ) “Заграва”, “Богун”, “Тютюнник” і з’єднань груп “33” (ПЗК “Москва”), “44” (ПСК “Одеса”). Київ–Торонто. 2006, 1448 с.

53. **Літопис** УПА. Нова серія. Том 8. Волинь, Полісся, Поділля: УПА та Запілля 1944–1946. Документи і матеріали /упоряд. О. Вовк, С. Кокін. Київ – Торонто, 2006. 1448 с.

54. Літопис УПА. Том 12. Третя подільська воєнна округа УПА (“Лисоня”). Торонто, 1989. 352 с.

55. Літопис УПА. Том 18: Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України /упоряд.: В. Іванченко, О. Пагіря. Київ–Торонто, 2011. 1160 с.

56. Матеріали та документи Служби безпеки ОУН (б) у 1940-х рр. /упоряд.: Лисенко О. Є., Патриляк І. К. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2003. – 253 с.

57. Мірчук П. Українська Повстанська Армія (1942–1952): Документи і матеріали. Львів: Основа, 1991. 319 с.

58. Нацистський окупаційний режим на Хмельниччині. 1941–1944: документи і матеріали /упоряд.: Вавринчук М. П., Завальнюк О. М., Слободянюк П. Я., Філінюк А. Г. та ін. Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2009. 575 с.

59. **Націоналістичний** рух Опору на півночі Хмельниччини (1943–1948). Збірник документів /упоряд., передм. та ком. В. Г. Берковського та В. М. Ковальчука. Київ – Хмельницький: ПП Цюпак А. А., 2016. 260 с.

60. Подоляни в роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.): збірник документів, матеріалів та світлин /упоряд.: Байдич В. Г., Завальнюк О. М., Олійник Ю. В. та ін. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2013. 492 с.

61. Сергійчук Володимир. Український здвиг: Поділля. 1939–1955. Київ: Українська Видавнича Спілка, 2005. 840 с.

62. Сергійчук В. І. ОУН – УПА в роки війни: нові документи та матеріали. Київ: Дніпро, 1996. 496 с. // URL: <http://toloka.hurtom.com/viewtopic.php?t=18285>.

63. Україна в ХХ столітті (1900–2000): Зб. документів і матеріалів /упоряд.: А. Г. Слюсаренко, В. І. Гусєв, В. Ю. Король та ін. Київ: Вища шк., 2000. 351 с.

Спогади

64. **Галаса** В. Наше життя і боротьба. Спогади. Львів: Вид-во “МС”, 2005. 287 с.

65. **Климишин** М. В поході до волі. Спомини. Т. І. Торонто: Видання Ліги Визволення України і Дослідного Інституту Студіум, 1975. 429 с.

66. **Савчин** М. Тисяча доріг. Спогади. Літопис Української Повстанської Армії. 1995.Т. 28. 600 с.

III. Наукові видання, монографії і статті

67. **Білас** І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз. Київ: Либідь; Військо України, 1994. Т. 1. 432 с.

68. **Білас** І. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953. Київ, 1994. Т. 2. 686 с.

69. **Веденєєв** Д., Биструхін Г. С. Двобій без компромісів. Протиборство ОУН та радянських сил спецоперацій. 1945–1980-ті роки. Київ : К. І. С., 2007. – 568 с.

70. **Веденєєв** Д., Биструхін Г. С. Повстанська розвідка діє точно і відважно / Документальна спадщина підрозділів спеціального призначення ОУН та УПА. 1940–1950-ті роки. Київ: К. І. С., 2006. 568 с.

71. **Веденєєв** Д., Лисенко О. Україна у Другій світовій війні: деякі питання теорії, методології й суспільних рефлексій // Укр. іст. журн. 2010. № 3. С. 4-29.

72. **Верига** В. Втрати ОУН у Другій світовій війні або “Здобудеш українську державу або загинеш у боротьбі за неї”. Вид. 2-ге, випр. Торонто: Вид-во “Новий шлях”, 1991. 208 с.

73. В’ятрович В. М. Історія з грифом “Секретно”. Українське ХХ століття / Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2013. 700 с.

74. **В’ятрович** В. Історія з грифом “Секретно”. Архіви КДБ розповідають. Львів: Часопис, 2012. 240 с.

75. **В’ятрович** В. Історія з грифом “Секретно”. Таємниці українського минулого з архівів КДБ. Львів – Київ: Центр досліджень Визвольного Руху, 2013. 328 с.

76. **В’ятрович** В., Забілий Р., Дерев’яний І., Содоль П. Українська Повстанська Армія. Історія нескорених. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2008. 352 с.

77. **Головко** М. Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни. 1939–1945 рр.: Монографія. Київ: Олан, 2004. 704 с.

78. **Горбатюк** В. Ще настане ваша пора. Документальний роман. Хмельницький: Поліграфіст, 2012. 368 с.

79. **Гунчак** Т. Г. Україна ХХ століття. Київ: Дніпро, 2005. 384 с.

80. **Гурин** В. Й., Завальнюк К. В., Петренко О. С., Стецюк Т. В. Нескорені: національно-визвольний рух на Вінниччині 40–50-х років ХХ ст. : мовою документів та досліджень. Вінниця : ДП “Державна картографічна фабрика”, 2009. 304 с.

81. **Даниленко** В. М. Діяльність ОУН на Київщині: записки “Кобзаря” // *Іст. журнал*. 2005. № 5. С. 103–122.

82. **Жилюк** В. М. Діяльність ОУН та УПА на Житомирщині у 1941–1955 рр. Монографія. Рівне: Волинські обереги, 2008. – 308 с.

83. **Історія** українського війська. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2016. 416 с.
84. Іщук О. Молодіжні організації ОУН (1939–1955 рр.). Торонто; Львів, 2011. 941 с. (Літопис УПА. Серія “Бібліотека”. Т. 11).
85. **Кентій** А. В. Українська повстанська армія в 1944–1945 рр. Київ: Ін-т історії України НАН України, 1999. 111 с.
86. Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика. Львів: Добра справа, 2004. 464 с.
87. Ковалюк Р. Український студентський рух на західних землях. ХІХ – ХХ ст. Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 2001. 420 с.
88. Ковалюк Р. Т. Кам’янецьчина у Генеральній губернії. Німецький окупаційний режим і рух Опору 1941–1944 рр. // *Надбужаничина: Історично-меморіальний збірник. Т. 4. Львів: Наук. тов-во ім. Т. Шевченка, 2002. С. 147–203.*
89. Ковальчук В. В. Діяльність ОУН – УПА на Хмельниччині у 1945–1953 рр. // *Матеріали ХІІ Подільської історико-краєзнавчої конференції /відп. ред. Баженів Л. В. Кам’янець-Подільський: Оіюм, 2007. Т. 2. С. 147–162.*
90. Кокін С. А. Анотований покажчик документів з історії ОУН і УПА у фондах Державного архіву СБУ. Анотований покажчик документів з фонду друкованих видань (1944–1953). Вип. 1. Київ: Ін-т історії України НАН України, 2000. 214 с.
91. **Косик** В. Україна і Німеччина у Другій світовій війні. Париж – Нью-Йорк – Львів: Наук. т-во ім. Т. Шевченка у Львові, 1992. 730 с.
92. **Косик** В. Україна під час Другої світової війни. 1938–1945. Київ–Париж–Нью-Йорк–Торонто, 1992. 730 с.
93. **Кульчицький** В. Виховна робота з молоддю в період визвольних змагань (на матеріалах західного регіону України (20–50 рр. ХХ ст.). Тернопіль, 2001. 124 с.

94. **Лебедь** М. УПА. Українська Повстанська Армія. Її генеза, ріст і дії у визвольній боротьбі українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу. Дрогобич: Відродження, 1993. 208 с.

95. **Литвин** В. Україна в Другій світовій війні (1939–1945). Київ: Лі-Терра, 2004. 543 с.

96. Марчук І. Ліквідація радянськими карально-репресивними органами Подільського крайового проводу ОУН (1945–1952) // *Український визвольний рух. Зб. 15. Львів, 2011. С. 191–214.*

97. Мизак Н., Горбатюк В. За тебе, свята Україно. Кам'янець-Подільська область у визвольній боротьбі ОУН, УПА. Чернівці: Букрек, 2006. Кн. 5. 352 с.

98. **Мірчук** П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952: Документи і матеріали. Мюнхен: Книгарня “Просвіти”, 1953. 319 с.

99. **Організація** українських націоналістів і Українська Повстанська Армія: історичні нариси. Київ: Наук. думка, 2005. 495 с.

100. **Організація** українських націоналістів і Українська повстанська армія. Фаховий висновок роб. групи істориків при Урядовій комісії з вивчення діяльності ОУН і УПА. 3- те стер. вид. Київ: Наук. думка, 2005. 72 с.

101. Папакін Г. В. Джерела з історії ОУН та УПА: проблеми класифікації, зміст документів повстанського походження // *Укр. іст. журн. 2012. № 4 С. 154-171.*

102. **Патриляк** І. К. “Встань і борись! Слухай і вір...”: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія / Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2012. 592 с.

103. Патриляк І. К. “Перемога або смерть”: український визвольний рух у 1939–1960-х рр. / Центр досліджень визвольного руху. Львів: Часопис, 2012. 512 с.

104. **Полікарпенко** Г. Організація Українських Націоналістів під час Другої світової війни. IV доп. вид.; за ред. Б. Михайлюка. Канада: На чужині, 1951. 148 с.
105. Польова Ю. В. Йосип Демчик (“Луговий”) – провідник Дунаєвецького та Вінницького надрайонів ОУН(б) на Поділлі (1946–1951) // *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського держ. гуманітарного у-ту. Вип. 16. Рівне, 2009. С. 205-207.*
106. Польова Ю. Крах Кам’янець-Подільського окружного проводу Організації Українських Націоналістів у 1951–1952 рр. // *Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ, 2011. Вип. 50 (8). С. 174–179.*
107. **Польова** Ю. Ліквідація Дунаєвецького надрайонного проводу ОУН(б) (1951 р.) // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Історія. Київ, 2011. Вип. 104. С. 55–59.*
108. **Попель** Н. К. В тяжкую пору. Москва. Военное Изд-во Министерства Обороны СССР, 1959. 556 с.
109. **Русначенко** А. Народ збурений. Національно-визвольний рух в Україні й національні рухи опору в Білорусії, Литві, Латвії, Естонії. Київ: Пульсари, 2002. 519 с.
110. **Слободянюк** П. Я., Вавринчук М. П., Олійник Ю. В., Смоленюк П. С., Телячий Ю. В. Воєнне лихоліття на Поділлі (1941–1945 рр.): монографія. Кам’янець-Подільський: ПП “Медобори-2006”, 2007. 312 с.
111. **Содоль** П. Українська Повстанська Армія. 1942–1952. Довідник. Нью-Йорк: Пролог, 1994. 199 с.
112. **Стасюк** О. Ідейно-політична стратегія ОУН (Б) повоєнного періоду // *Український визвольний рух: наук. зб. Львів, 2006. Зб. 8. С. 253-275.*
113. **Стасюк** О. Підпільні друкарні ОУН (1941–1953 рр.). Львів, 2011. 296 с
114. **Українська** Повстанська Армія. Історія нескорених /відп. ред. та упор. В. В’ятрович. 3-тє вид. Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2011. 352 с.

115. **Українська** Повстанська Армія і національно-визвольна боротьба в Україні у 1940–1950 рр.: Матеріали Всеук. наук. конф., 25–26 серпня 1992 р. Київ, 1992. 240 с.

116. Філінюк А., Ярич В. П'ятитомне видання В. Сергійчука “Український здвиг”, як джерело вивчення самостійницького руху на Буковині і Поділлі. // *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; Історія. Чернівці : Чернівецький університет, 2016. № 2. С. 129-134.*

117. **Яневський** Д. Б. Проект “Україна”. Жертва УПА. Місія Романа Шухевича. Харків: Фоліо, 2015. 283 с.

118. Ярич В. Джерелознавчий аспект вивчення історії молодіжної організації ОУН с. Женишківці // *Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2016. Вип. 10. С. 96-98.*

119. Ярич В. “Живи Україно”: Участь студента філологічного факультету Кам'янець-Подільського педінститут Віталія Мельника у визвольному русі за незалежність України // *Збірник матеріалів II Всеукраїнської студентської наукової конференції “Актуальні проблеми та перспективи розвитку сучасної науки України” (17 березня 2016 р.). Кам'янець-Подільський : ТОВ “Друкарня Рута”, 2016. С. 127–133.*

120. Ярич В. П. Кам'янець-Подільський надрайон та його діяльність у 50-х рр. ХХ ст. // *Воєнні аспекти історії Поділля ХХ – ХХІ ст: матеріали науково-практичної конференції, (м. Кам'янець-Подільський, 29 жовтня 2014 р.) / [редкол.: В. А. Дубінський, О. М. Завальнюк, Л. В. Баженів та ін.]. Кам'янець-Подільський: [Б.в.], 2014. С. 142–152.*

121. Ярич В. Молоді борці Поділля за українську національну ідею у повоєнні роки // *Український визвольний рух / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Центр досліджень визвольного руху. Львів, 2016. Зб. 21. С. 209-234.*

IV. Енциклопедична та довідкова література

122. Галузевий державний архів СБУ: Путівник / ГДА СБУ; авт.–упоряд.: В. М. Даниленко (відп. упоряд.) та ін. Харків: Права людини, 2009. 36 с.
123. Державний архів Хмельницької області: Путівник. У 2-х т. Тернопіль : Збруч, 2008. Т. 1. 608 с.
124. Патриляк І. К. Організація українських націоналістів // *Енциклопедія історії України: У 10 т. /редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 2010. Т. 7 : Мл–О. С. 610-618.*
125. В'ятрович В. М. [Центр досліджень визвольного руху](#) // *Енциклопедія історії України: у 10 т. /редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Ін-т історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10 : Т–Я. С. 455.*

V. Дисертації, автореферати дисертацій

126. Іщук О. С. Діяльність молодіжних структур ОУН як складова українського національно-визвольного руху у 1939–1955 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – Історія України / О. С. Іщук. Київ, 2005. 18 с.
127. Кононенко В. Суспільно-політичні настрої та моральний стан населення України в повоєнний період (1945–1959 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – Історія України / В. Кононенко. Київ, 2004. 20 с.
128. Крамар Р. З. Фольклор національно-визвольної боротьби українського народу 1940–1950-х рр.: (За матеріалами Західного Поділля): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.017 – фольклористика / Р. З. Крамар. Київ, 1996. 23 с.
129. Мизак Н. С. Південне галицьке Надзбруччя у визвольній боротьбі ОУН, УПА у 1939–1953 рр.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.

іст. наук: спец. 07.00.01 – Історія України / Н. С. Мизак. – Чернівці, 2000. – 19 с.

VI. Інтернет ресурс

130. **Бедрій** А. ОУН і УПА. Торонто: Українська Центральна Інформаційна служба, 1983. 64 с. // URL: https://www.e-reading.club/bookreader.php/1003874/Bedriy_Anatol_-_OUN_i_UPA.html.

131. Електронний архів українського визвольного руху // URL: <https://www.facebook.com/avr.org.ua/>.

132. Закон України про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років // URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/316-19>.

133. Іщук О., Ніколаєва Н. Діяльність молодіжних структур ОУН(Б) на території Центральних та Східних областей України у 1945–1954 рр. // URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/64349/11-Ishchuk.pdf?sequence=1>.

134. **Омельченко** М. Боротьба ОУН і УПА проти гітлерівського і сталінського режимів // URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/users/3334220-borotba-oun-i-upa-proty-hitlerivskoho-i-stalinskoho-rezhymiv>.

135. **Омельченко** М. Національно-визвольний рух у повоєнний час // URL: <https://blogs.korrespondent.net/blog/users/3334221-natsionalno-vyzvolnyi-rukh-u-povoiennyi-chas>].

136. Пагіря О. Діяльність ОУН та УПА на території Центрально-Східної та Південної України // Літопис УПА. Нова серія. Київ – Торонто, 2011. Т. 18. С. 16-27 // URL: http://journal.mandrivets.com/images/file/Pagi13_1.pdf.

137. Польова Ю. Ліквідація надрайонних проводів Кам'янець-Подільського округу ОУН(Б) у 1951–1952 рр. // URL: <http://www.vox->

populi.com.ua/rubriki/istoria/zlocini-nkvd/likvidacianadrajonnihprovodivkamanec-podilskogookruguounbu1951-1952ravtorpolovaulia.

138. Щур Ю. “Заблокувати дорогу на Схід”: МДБ проти підпілля ОУН на Хмельниччині у 1951 році // URL: <http://ukrnationalism.com/history/2838-zablokuvaty-dorohu-na-skhid-mdb-proty-pidpillia-oun-na-khmelnichchyni-u-1951-rotsi.html>.

139. Щур Ю. Націоналістичне підпілля на Правобережній Україні у 1951–1952 роках // URL: https://galinfo.com.ua/articles/natsionalistychne_pidpillya_na_pravoberezhzhi_u_19511952_rokah_258169.html.

140. Часопис для української молоді “Вогні”. Електронний архів українського визвольного руху // URL: http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=707.

141. Часопис для української молоді “Дорога” // Електронний архів українського визвольного руху // URL: http://avr.org.ua/index.php/ROZDILY_RES?idUpCat=727&pc=50&sort=1&fd=date&pv=1.

142. “У Сибір за брата”. Історія Михайла Николина жителя села Олексинці. / Історична правда // URL: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2017/10/14/150906/>